

Недоступен ни однин перевод.

Мукаддима

Дар таърихи навтарини миллати тоҷик Паёми Роҳбари давлат – мачмуи таҳлил, арзёбӣ, як навъ ҳисобот, инчунин, натиҷагирӣ аз фаъолияти ҳукумат ва дар ин асос, ироаи тасмимҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва нақшаҳои ҳаётан муҳимми мақомоти олии мамлакат мебошад.

Нуктаи архимедӣ - таъягоҳии ҳуччат баҳогузориҳои қори ҳукумат дар соҳаи иқтисод аст.

Вобаста ба ин, дар Паём, дар робита бо равандроҳои бузурги ҷаҳонишавӣ таъкид мегардад: **«Ба шарофати заҳмати содиқонаи мардуми кишвар раванди созандагиву ободкорӣ бомаром идома ёфта, нақшаву барномаҳои пешбинигардида ҷиҳати таъмин намудани рушди устувори иқтисоди миллӣ ва баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии сокинони мамлакат ҳадафмандона амалӣ карда шуданд**

»
(Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». – Душанбе. Дониш, 2023. – С. 23)

Чунин ҳулоса бо далелҳои эътимодбахш тасдиқ карда мешавад: **«Сарфи назар аз таҳаввулотӣ дар иқтисоди ҷаҳон идомадошта ва таъсири манфии омилҳои берунӣ ба иқтисоди миллии мо, дар натиҷаи татбиқи самараноки ислохоти иқтисодӣ, амалӣ намудани стратегияву барномаҳо ва тадбирҳои зиддибуҳронӣ дар панҷ соли охир рушди иқтисодӣ Тоҷикистон ҳамасола ба ҳисоби миёна дар сатҳи 7,3 фоиз таъмин гардида, мачмуи маҳсулотӣ дохилӣ аз 71 миллиард ба 115 миллиард сомонӣ**

расид ва ба хар сари аҳоли 1,5 баробар афзоиш ёфт

»

(Хамон чо. – С.4).

Аз муҳимтарин масъалаҳои дигаре, ки дар Паём мавриди баррасӣ қарор дода шуд, вазъи соҳаи маориф ва рушди маърифатнокӣ дар солҳои наздик ва дарозмуддат мебошад. Мавзӯи баҳси мо ҳамин ҷанбаҳо дар бар мегирад.

Эҳёи манзалати хирад

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ҳанӯз аз рӯзҳои аввали интиҳоб шудан ба макоми Сарвари давлат, ба масъалаи рушди илм, мактаб ва маориф таваччуи хоса зоҳир намуд.

Давраи роҳбарии мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ба баҳти миллати тоҷик, зиёда аз чоряк асрро дар бар мегирад, замони гул – гулшукуфии асосҳои бунёдии давлати миллии тоҷикон, аз ҷумла, соҳаи мактабу маориф мебошад.

Агар ба қавли таърихнависон, асри Х – замони салтанати Сомониён, давраи тиллоии таракқиёти илм, адабиёту фарҳанг ёдоварӣ шавад, замони роҳбарии Пешвои миллат дар шароити имконоти навин, бидуни шак, муассиртар, самараноктар ва бузургтар аз он аст. Чунин амал, бо мантиқи сухани Отто фон Бисмарк, ки хангоми муколамааш ба халқ гуфта буд:

«Мо нисбати

падарони худ беҳтар кӯшиш ва натиҷабардорӣ хоҳем кард!

»

, ҳамоҳангӣ мекунад.

Ин дастовардҳо дар Паём возех тафсир гаштаанд.

Мухимтарин таъйиноти давлат ва давлатдорӣ таъмини амният (1) ва сиёсати иҷтимоӣ (2) мебошад. Сабаб ва натиҷаи ин ду чӯзъиёти бо ҳам дар алоқамандӣ, пайвастагӣ, вобастагӣ ва муайянкунандагӣ буда, дар Паём инъикос меёбад: **«дар панҷ соли охир танҳо барои рушди соҳаҳои маориф ва тандурустӣ 36 миллиард сомонӣ равона гардида, ҳиссаи маблағгузориҳои соҳаҳои иҷтимоӣ дар ҳаҷми умумии хароҷоти бучети давлатӣ 44 фоизро ташкил кард**

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Бехтарин инъикоси далелнокии ҳулосаҳои мантиқӣ рақамҳо ҳисобида мешаванд. Иҷбот кардан, асоснок намудан тавассути аёнӣ, нишон додани натиҷаҳои фаъолият бозгӯкунандаи ҳақиқат мебошанд. Дар Паём ин усул эътиҳодбахш баён мегардад: **«Дар давраи зикршуда аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ 842 бинои муассисаи таълимӣ барои 382 ҳазор хонанда, аз ҷумла дар соли 2022-юм 190 бинои таълимӣ барои 87 ҳазор хонанда сохта, ба истифода дода шудааст**

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Аз дигар лиҳоз, далелнокии мантиқӣ он аст, ки ҳуди ҳақиқати воқеӣ ҳосияти дарки мустиқро касб мекунад. Тасдиқи он ба сарфи вақт ва кӯшиши маҳз ниёз надорад. Ба забони одӣ, инфрасохтори соҳаи маориф зина ба зина, бо ташаббуси Роҳбари давлат сохта ва дар истифодаи муаллимон, наврасон, ҷавонон, падару модарон қарор дода шудааст. Яъне ин натиҷаҳо ба ҳамагон маълуманд.

Чунин дастовардҳо дар роҳи рост, ҳуд ба ҳуд ба даст намеоянд.

Ҳуди таърих ҳам дар асл падидае нест, ки аз он амал рӯяд. **«Таърих ҳеҷ қорен намекунад. Вай ягон ҳел бойигарии беохир надорад**

»

. Он

«

дар ягон ҷабха мубориза намебарад!

»

. На

«
таърих
»
**, маҳз инсон, инсони воқеӣ, зинда – ана хамин аст, ки ҳамаи ин корхоро анҷом
медихад. Ҳамаи ҷизро дорад**

·
«
Таърих
»
**ягон ҷаҳси алоҳида ҷаҳс нест, ки инсон аз он ҳамчун восита барои амалӣ кардани
мақсадҳои худ истифода намояд. Таърих гайр аз ҷаҳлияти, ки одам дар он
мақсади ҳудро амалӣ мекунад, ҷизи дигаре ҷаҳс нест**

·
(
Иқтибос аз асари В.А. Малинин «Философия революционного народничества». –М.:
Наука, 1972. – С.211

·).
Таърихсоз Инсон аст, ки ба вақту муҳит муҳтаво мебахшад.
**Шахсияти муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон номи миллати тоҷик, давлати миллии
тоҷиконро машҳури олам сохт. Сиёсати маорифпарварии Пешвои миллат қисмати
муҳими ин маърифат маҳсуб мегардад.**

Ҳамзамон, мантиқ ва усули сиёсати Роҳбари давлат, аз ҷумла, дар самти маърифати
умумимиллӣ, ба андешаи мо, бар ҳар унсур асос ёфтааст – **ваҳдати миллии (1); ҷаҳду
қӯшиши ҳастинопазир барои рушду тараккии миллии (2); ояндабинӣ (3) ва
навоҳариву навагонӣ (4).**

Ҳамагон шояд онанд, ки муносибати Пешвои миллат ба соҳаи илму маориф ҳосияти
энциклопедӣ дорад. Бурду боҳт ва тақдирӣ имрӯзу фардои давлатро, пеш аз ҳама, дар
сатҳ, сифат ва самарайи ҷаҳлияти соҳаи маориф мебинад.

Муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, шояд аз нодиртарин раҳбарони сиёсии олам аст, ки бо
мардуми одӣ ба тарзи муҳтим, рӯ ба рӯ суҳбат ва ҷаласаҳо меорад. Бо тамоми
қашрҳои аҳоли - оғоз аз мактабҳои ибтидоӣ, миёна, олӣ, деҳқонон, қорғарон, олимон,
қормандони соҳаҳои эҷодӣ, аъзои ҳукумат бо сарфи қимматарин арзиш - вақт, батафсил,
таҳассусмандона, бурдборона, бо дарки ҳусусияти шахсӣ, дарачаи дониш ва қасбияти
ҳар қас муошират мекунад. Ба муҳтавои нутқи ҳар қадом таваҷҷуҳи маҳсус зоҳир
менамояд. Бо ин восита меҳодад, тасаввурот ва маълумоти ҳудро оид ба ҳолу аҳвол,
сатҳи маърифатнокии онон бозсанҷӣ, ҳулосабарорӣ ва қорачӯӣ кунад. Ин усул ва тарзи

давлатдорӣ намунаи олии хидояткунандаи рахбарист.

Он нуктаро таъкид бояд кард, ки яке аз мавзӯҳои марказии муҳокимаронии Сарвари давлат, таъкид кардани нақши илм, дониш, мактаб, маориф, касбият ва таҳассусмандӣ дар ҳаёти имрӯза ва ояндаи миллат мебошад.

Чахонбинӣ, тақдир ва таърих

Бузургтарин ғоҷаҳое, ки дар тӯли асрҳо ба сари миллати тоҷик омадаанд, аз зарфияти камтарини дарки оммаи мардум дар қиблаи воқеияти ҳаётӣ сарчашма мегиранд. Одамон тақдирӣ имрӯза ва фардои ҳудро на ба қудрат, тавоноӣ, воқеият, имконоти инсонӣ, ҳолат ва вазъияти ақлонии мавҷудоти соҳибтафаккур, балки ба он тахминҳо ва ҷаҳонбинӣҳое ҳавола мекунанд, ки аз доираи мавҷудоти моддӣ берунанд.

Саволе ба миён меояд, ки барои чӣ, ҳадди ақал, дар Осиёи Миёна ва умуман Осиёи Бузургӣ Марказӣ, миллати тоҷик нисбат ба дигар халқияту миллатҳо майли зиёдтар ба таваққалу тақдирсолорӣ дорад? Хатто намоёндагонӣ аз лиҳози таҷрибаи зиндагӣ варзида ва соҳибмаълумоти он тамоюл ба фарҳангу ҷаҳонбинӣ доранд, ки аз рӯи моҳият, таъйиноти сиёсӣ ва идеологӣ наметавонанд, ба ормонҳои давлатдорӣ миллии созгор бошанд. Дар ин ҳола бо ҳазорҳо ҷавонони ғумроҳ, ки барои ҳимояи манфиатҳои геополитикии абарқудратҳо дар ҳориҷи мамлакат ҷон мефиданд, ҳамакидатӣ бунёдӣ ба намоиш мегузоранд. Агар он гурӯҳ (*ҷавонон*) *хонаҳез* ба «ҷиход» раванд, ин гурӯҳ (*зиёиёни миллии* –

«

мағзи миллат

») дар ҷабхаи сачда пешсафанд.

Дар мушкилоти миллии фарҳангӣ ва ҷаҳонбинӣ сиёсӣ афтодани миллати тоҷик ғарбӣ

чойи таассуф аст. Аммо онро мебояд аз лихози илмӣ – таърихӣ дарк ва тавассути маърифатикунонӣ чораандешӣ кард.

Натиҷабардорӣ ва хулоса он аст, ки рух ва маънавиёти гайримиллӣ натиҷаи ҳолати гуломӣ, адами пуштибони аслӣ – ҳокимияти сиёсии миллати тоҷик дар тӯли ҳазор сол аст.

Худи муносибати ҷаҳонбинии илмӣ (*муайянкунандагӣ, воқеӣ, назарияи дар таҷрибаи зиндагӣ тасдиқгардида, заминӣ*) ва масъалаи ташаккули вазъи руҳӣ (*сиёсӣ, идеологӣ, ахлоқӣ, маънавӣ, ҳуқуқӣ*) факат дар давраи ҷамъияти ибтидоӣ ба тарзи механикӣ, дар ҳолати бетавофуқӣ, гайримаксаднок арзи вучуд мекард. Вассалом.

Падидаи давлат, ҳосияти синфӣ, хизбӣ, динӣ, гурӯҳӣ, ба таври истисноӣ, фардӣ дорад. Аммо дар ҳар ҳолат аз паси ин зухуроти иҷтимоӣ миллате меистад. Бо ҳамин имконот миллатҳое, ки аз пуштибонии ҳокимияти сиёсӣ бархӯрдоранд, ба хоҷаи субот ва давомнокии ҳамин ҳокимият ақида, ҷаҳонбинӣ ва идеяҳоеро истехсол ва дар ақлоии табааи (*раиҷат, фуқаро, банда, мутеъ, фармонбардор, зердаст, хидматгор*. Русско-таҷикӣ славар. –М.: Русский язык, 1985. – С.753)

худ меқоранд ва парвариш меҷаҳанд, ки манфиати миллати ҳокимро ҳимоя меқунад. На ағзаи бештар аз онро.

Таҳкими ҷаҳонбинӣ ва ақидаи гуломӣ умри низоми гуломдориро дароз меқунад. Мутаассифона, мо дар ҳаёти рӯзмарра ин ҳолати асрҳо тамдидёфтаи ғочаазоро мебинем. Аммо **«вақте расад, гулом дарк қунад, ки ӯ воқеан гулом аст, ӯ дигар гулом нест** » (А. Шопенгауэр). Моҳияти пайравӣ ва сачдагорӣ ба фарҳанги бегонаро ҳикмат ҳамин аст. Аммо озод шудан аз гуломии ақидатӣ ва ҷаҳонбинӣ, аз лихози илмӣ дарк қардани сабабҳои худӣ бандагӣ аст. Ин вазифаи таърихӣ ҳокимият, омӯзгор ва омӯзанда мебошад.

Муҳтавои ҷаҳонбинӣ ва равандроеро, ки дар ҷомеаи имрӯза мо тоҷикон, онро дар сатҳҳои гуногун, ба тарзи одӣ «пайравӣ ба фарҳанги бегона» меноманд, падидаи маъмулӣ - гуломии руҳӣ ва ақидатӣ аст. Чизӣ дигаре нест.

Махз хамин ҳолат, хамин ҷаҳонбинӣ муҳтавои гуфтор ва рафторҳои гуломонаро тавлид, ташвиқ, тарғиб, «асоснок» ва барои мутеъшавӣ ба онҳо истодагариву яқравӣ мекунад. Аз ин ҷост, ки:

Кова, ки донад задан бар сари Захҳок путк,

Кай шавадаш пойбанд кӯраву сандону дам.

(Ҳоконӣ)

Мутаассифона, ин ҳолат, батадрич, ҷомеаро ба мушкилоти ислохнопазир мебарад. Ва қор агар ин асту вазъ ину фикру пеша ин, шояд қавм як замон аз паҳлуи тахлили таҷрибаи таърихи ҷомеабораҷ гузарад. Ба атроф нигарад. Воридаи андеша гардад, то теша аз решаи ҳеш баргирад.

Нуктаи низоии бӯхрони ақидатии аввали солҳои навадум пуштибонӣ аз назарияи босмаҷигарӣ ва ҳомӯшии ризоятмандонаи «мағзи миллат» – ғиёиён буд. Ҳамагӣ бо гузашти ҷанд мох, ҷомеаи тоҷик аз назария ба амалияи он –

ҷиҳодгарой
рӯ ба рӯ гашт.

Ақси садои ҷаҳонбинии зиддимиллӣ дар шаклҳои гуногун ғиёиён ҳамчун шабаҳ баръало ба ҷашм меҳӯрад. Ва ба ғӯшҳо мерасад.

Яъне масъалаи ба алангаи чанги шахрвандӣ фарогирии ҷавонони солҳои шастуму ҳафтодуми асри гузашта, зеро таъсири ақидаҳои муллоҳои ифротӣ мондани онҳо, ҳамчун камбуди бузурги давлат ва давлатдории он замон бояд ба инобат гирифта шавад.

Мусаллам аст, ки агар ҳар як нафар аз эҷодиёти адибону олимони классик ва муосири тоҷик дар доираи муҳтавои барномаи таълимии давр баҳравар мегашт, ҷараёни тарбия вазифаи асосии ҳуд – муътакидкунониро иҷро карда метавонист, назарияҳои зиддимиллӣ аз захираҳои эҳтимолии қувваҳои ҳаракатдиҳандаи ҳуд маҳрум мегашт.

Давлати миллӣ ва мактаби миллӣ

Таваччуҳои ғавқулодаи Пешвои миллат нисбат ба ғавқулият, сифат, самараи мактаб ва маориф ҷанбаи бунёдӣ – таърихӣ дорад.

Бузургтарин олимони ҳама давру замон асос гузоштан ва ҳифзи қардани сохти давлатдориро берун аз масъулияти мактаб шиори хушқу ҳолӣ ва амали бебунёд ҳисобидаанд.

Ҳанӯз дувуним ҳазор сол қабл, яке аз саромадони ғалсафаи объективи олам Аристотел таъкид кардааст: **«Конунгузор мебошад ба тарбияи ҷавонон аҳамияти ғавқулода диҳад. Маҳз дар давлатҳое, ки ҷунин муносибат нест, ҳуд сохти давлатдорӣ зарар мебинад**» (Аристотель. Политика. –М.: РИПОЛ классик, 2010. –С.535).

Файласуфи Юнони Кадим, бидуни дудилағӣ, гаштаву баргашта, хотиррасон мекунад, ки **барномаи таълимӣ, китоби дарсӣ, мухтавои тарбия, умуман, сиёсати ҳукумат дар соҳаи таълиму тарбия бояд тахти назорати катъӣ ва корбарии давлат бошанд**.

Ҷ бо дилсӯзии маҳз таъкид месозад: **«Охир, тарбия бояд ба ҳар як сохти давлатдорӣ мувофиқат намояд. Сифатҳои ба ҳуд хоси ҳар як сохти давлатдорӣ, асосан, барои хифзи ҳамон сохти давлатдорӣ хизмат мекунанд**

»

(Ҳамон ҷо. – С. 535).

Дар идомаи сухан Аристотел таълиму тарбияро ҷанин, асос, ибтидо, сабабгори тавлид ва шаклгирии мухтавои сохти давлатдорӣ мешуморад: **«Тарбия аз оғоз бунёгузори сохти давлатдорӣ аст**

» ва ҷун

устоди бузурги одамизод хотиррасон мекунад

:

«

Ҳама вақт сифати нек шакли ҳуби сохти давлатдориро таъмин менамояд

»

(Ҳамон ҷо. –С.536)

.

Фаромӯш кардан ба ғоидаи ояндасозӣ нахоҳад буд, ки **як сабаб дар як ҳолат, дар як шароит ва дар як вазъ натиҷаи якхела ба бор меорад.**

Ҳақат дар ҳар ҳолат баҳонаҳо гуногун мешаванд.

Аммо ин муҳим нест. **Ба ғайр аз ин, байни сабаб (1), натиҷа (2), шароити мувофиқ (3) алокаи ногусастанӣ вучуд дорад.**

Сабаб бошад, барои он шаро

ит

омода гардад,

натиҷа

ба зухуроти бебозгашт мубаддал мешавад.

Чанги шахрвандии Тоҷикистони солҳои навадум ҳодисаи осмонӣ ва ғайриҷашмдошт набуд. Анҷари дар ҳамаи сарзамин рӯидаи ҳосияти заххокигирифта буд.

Рохбарон ва кувваҳои ҳаракатдиҳандаи зиддимилӣ дастпарварда ва маҳсули ҳамагонӣ маҷмаъаҳои аз назорати давлат ва сиёсати давлатдорӣ дурмонда буданд.

Тасдики чунин натиҷаи сабабӣ кашфиёт нест. Аз «**умри Хизр дарозтар ва аз мулки Искандар фаротар**» (таъбири Хофиз) аст.

Вобаста ба ин бори дигар мурочиат шавад ба китоби «Сиёсат»-и Арасту, ки мегӯяд: «Ба хотири он ки давлат, дар мачмуъ, ҳамагӣ як максатро мадди назар дорад, мусаллам аст, ки барои ҳама ғолибонарбӣ ва ғолибиятгонӣ ва ҳамаи ҳамагонӣ лозим аст. Ва ғамхориву муносибат ба ҷунин тарбия мебошад, ки ҳар як инсон ба ҳамаи ҳамагонӣ бошад, на ба ҳамаи ҳамагонӣ, мисли он ки дар ҳоли ҳозир ҳар касе ҷунин ҳаёл дорад ва он чизе, ки ба сари ӯ меояд

>>

(Хамон чо. – С. 536).

Аристотел назарияи худро дар доираи категорияи «**манфиат**»- и давлатдорӣ, ки асоси онро амният, рушд ва таракқиёт ташкил мекунад, чунин шарҳ медихад:

<<

Чизе, ки манфиати умумӣ

(давлатмехварӣ

C.Я.)

дорад, мебояд дар доираи фаъолияти дастачамъй халлу фасл гардад

»

(Хамон чо. – С. 539).

Ба ибораи дигар, ҳуди тарбия ҳамчун мафҳуми системавӣ амалест, ки барои ташаккули шахсият, дар асоси арзишҳои руҳӣ ва маънавия ахлоқӣ, барои таъмини манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат, дар замири одамон бедор кардани ҳисси ватандӯстӣ, масъулияти бузурги шаҳрвандӣ хизмат намуда, аз муҳимтарин вазифаҳои давлат махсуб мегардад.

Давлат ҳамчун субъекти ҳукукӣ наметавонад ва ҳукук ҳам надорад, ки дидаву дониста ва бошуурона, дар дохили ҷомеа нисбат ба падидаҳои аз лиҳози тарбия номуваффақ, ки имкон дорад дар ояндаи наздик ва дур ба сохти конститутсионӣ, суботи мамлакат хатар эҷод кунанд, бетараф бошад.

Чунин талабот фарогири ҳама кишрҳои ҷомеа аст. Он чунин масъулияти бузургро бар дӯши падару модар, мактабҳои миёнаву олӣ, масъулони соҳаи дин, ҳулоса, кулли ҷомеа мегузорад. Муколамаи байни одамон мебояд дар асоси арзишҳои умумибашарӣ ба мақсадҳои рушди миллӣ созгор бошад.

Оё гуфтан мумкин аст, ки ин ҳулосаи нав ё ғавқулода аст?

Албатта, не.

Аристотел дар ин маврид нуктаҳои принсипиалӣ, ба андешаи мо, махсусан муҳимро таъкид месозад, ки онҳоро ҳамчун сармашки ғавқолият ба назар нагирифта мумкин нест: «**Набояд фикр кард, ки ҳар шаҳрванд худ ба худ аст. Не, ин тавр нест. Ҳамаи шаҳрвандҳо м а н с у б ба д а в л а т мебошанд. Барои он ки ҳар кадоми онҳо як ч у з њ и д а в л а т хистанд. Ва ғамхории ҳар кадом бояд парастории ҳамаро дар назар дошта бошад** » (Ҳамон ҷо. – С.536).

Шароити воқеии ғавқолият

Паём барои ҷомеа ҳамчун сарчашмаи маълумоти аслии мебошад. Вакте одамон дар бораи соҳаҳои гуногуни давлатдорӣ донишҳои ҳамагон ба воқеият пайдо мекунанд, сарфаҳм рафта ба моҳияти масъалаҳои ҳаётан муҳим, ки ҳукумати мамлакат барои ҳалли ғавқо

он тамоми неру ва имконоти худро сарф кардааст, осон мегардад.

Боиси эътироф, эҳтиром ва кадршиносист, ки матни Паём дар чаҳорчӯбаи талаботи илмӣ, бо назардошти таҳаввулот ва дигаргунии мавзӯ омода гардида, нуктаҳои аслии он бо истифода аз методи муқоисавӣ – таърихӣ асоснок карда шудаанд: **«Дар 31 соли истиқлоли давлатӣ 3430 муассисаи нави таълимӣ барои қариб якуним миллион хонанда сохта, ба истифода дода шуд. Хол он ки дар 70 соли замони гузашта, ҳамагӣ 3229 муассисаи таълимӣ бунёд гардида буд**

»

. (

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». – Душанбе. Дониш, 2023. – С.5).

Тоҷикистон бо вучуди бӯҳрони сангини таҳмилӣ, имконоти нисоят маҳдуди захираҳои сӯзишворӣ ва мушкилоти геополитикӣ ба чунин дастоварди бузург ноил гардида бошад ҳам, дар арзёбӣ ва ҳулосабарории қори анҷомшуда, усул ва қорбарии хирдамандонаи Роҳбари давлат – ҳеҷ вақт қаноат нақардан ба натиҷаҳои фаъолият мушоҳида мегардад:

«

Бо вучуди ин, қорҳои то имрӯз дар ин самт амалигардида ҳоло ҳам басанда нестанд

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Яъне нақшаҳои бузург ҳоло дар пешанд.

Ҳуқумати мамлақат меқӯшад, ба инкишофи ҳаматарафаи шахсият – бойигарии маънавӣ, қокизагии ахлоқ ва инкишофи қисмонӣ, ки бунёди он дар шароити таҳсилоти миёна гузошта мешавад, минбаъд ҳам таваҷҷуҳи ҳосса зохир намояд.

Инсон – маҳсули қамъият ва муносибатҳои қамъиятӣ

Агар одам асноӣ ба дунё омадан мафҳум ва падидаи биологӣ бошад, мартабаи «инсон», «шахс», «шахсият» қисмат ва маҳсули ҷомеаи инсониву муҳити иҷтимоӣ аст. Тибқи ҳулосаи олимони маъруф «...**муҳияти инсон истилоҳи мавҳум, номуайян нест, ки ба як шахс мансуб бошад. Воқеан, одам маҷмуи қулли муносибатҳои ҷамъиятӣ аст**

»

.

Одам офаридаи ҷисмонӣ, маводи олии табиат аст. Хосияти анатомифизиологӣ ва қонунмандии биологиро дар худ таҷассум мекунад. Ҳамзамон бо ин, **табиат дар шаклгирии муҳтавои ҷаҳонбинии сиёсӣ ва иҷтимоии инсон нақш дошта наметавонад.**

Ам

мо на танҳо забон, шеваи гуфтор, ҷаҳонбинӣ, муносибат ба олами ҳаёт - муҳити атроф, балки аз «ҷорӣ» ба ду по истода роҳи гаштандозӣ ҳам одам аз одам меомӯзад.

Аз тарафи дигар набояд гумон кард, ки муносибатҳои ҷамъиятӣ зухуроти аз инсон дур ва ҷудоғонаанд. Баръақс. Худи муносибатҳои ҷамъиятӣ муҳият, мағз андар мағзи инсонро ташкил мекунад.

Натиҷаи муносибати худи одамон дар асоси ҷаҳонбинӣ дастаҷамъӣ (*ҳамкорӣ, муомила, муошират, табодули афкор, ҳамраҳӣ,*) шакл мегирад. Маҳз дар асноӣ муносиботи ҷамъиятӣ ҷанбаҳои дарк (*сарфаҳм рафтан, фаҳмидан*)-и олами атроф (*табиат, ҷамъият, давлат, тамаддун, фарҳанг, дин ва ғ.*) ба вуҷуд меояд.

Ҷаҳонбинӣ, идеяҳо, ормонҳо, нияту мақсадҳои ақидаӣ ба инсонҳо зарурати ғуруҳбандии иҷтимоиро дар ҳар шакл ҳидоят мекунад. Асос мегузоранд.

Пас ин террористҳо, ифротгароён, ҳудкушо - диношиҳо, ансоруллоҳҳои наҳзатӣ, салафӣҳо, таҳририҳо, унсурҳои зиддимиллӣ кай? Дар қадом ҳолат? Аз қучо пайдо шуданд?

Надоштани дониши бунёдӣ, раҳгумҳои зиддимиллӣ, фосилагирӣ аз ҷаҳонбинии маорифпарварона дар муҳити муайян – оила, муассисаҳои таълимӣ, корхонаҳо, алоқа бо шахсони ифротгаро сабаб шуд, ки садҳо ҷавон ба гурӯҳҳои террористии байналхалқӣ ҳамроҳ гашта, миллат ва давлати Тоҷикистонро дар арсаи олам бадном созанд. Ва ин ҷараён шиддат гирифта истодааст.

Дар назария ва амалия таъмини вазъи амнияти давлат, ҳам дар дараҷаи миллӣ ва ҳам байналмилалӣ, се мафҳум ҳамчун истилоҳи колабӣ (формула) истифода мешаванд: рақиб (1); мақсад ва ниятҳои рақиб (2); қувва ва воситаҳои таъмини амнияти давлати миллӣ (3).

Таҳлилгар, масъул ва тасмимгир мизон ва таносуби ин се ҷенакро мебоҷад пайвасти пайгир бошанд. Дар муддати 24 соат.

Аммо «амният» мафҳуми фардӣ, идоравӣ, соҳавӣ, махсусқунонида ва маҳдуд нест. Таъмини амнияти давлат мафҳуми занҷиравӣ аст. Низоми ягонаи дар меъёрҳои конституционӣ муайяншуда мебошад. Он фаъолияти маҷмуи дастгоҳҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, маърифатӣ, идеологӣ, фарҳангӣ ва монанди инҳоро дар бар мегирад. **Дар занҷир ҳалқаи сустрарин оқибат мешиканад. Ва занҷир таъйиноти худро ӯ аз даст медихад.**

Агар аз рӯйи назарияи воқеият, ҳамчун категорияи мантиқ назар кунем – **бадтарин ҳақиқат бехтар аз бехтарин раҳгумзаданхост**

. Яъне системаи ягонаи таъмини амнияти миллӣ, ки қисмати асосии онро **мактаб ва маорифи умумӣ ташкил мекунад, дар муқобили идеологияи геополитикии ноором сохтан ва шикаст додани давлатҳои миллӣ, номутаносиб будани худро дар амал, дар таҷриба нишон дода истодааст.**

Албатта, ҷанг ҳамчун истилоҳ мафҳуми сиёсӣ, ифодақунандаи мақсад ва ҷараёнҳои сиёсӣ барои тағйир додани вазъ ва андозаи истифодабарии манфиатхост. **Ҳамчунон, ҷанг ягона воситаест, ки сифат ва самаранокии системаи сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, илмӣ, таълимӣ, тарбиявӣ, фарҳангӣ ва идеологии як давлат дар он имтиҳон карда мешавад.**

Набудани ҷанг сулҳ аст. Аммо вазъи минтақа ва ҷаҳон, ки Тоҷикистон ҷузъи он аст, ниёз ба шарҳи иловагӣ надорад.

Агар вазъияти маънавӣ – идеологии насли чавон дар чаҳорчӯбаи мафҳумҳои баёншуда тафсир гардад, ба манфиати суботи пойдори давлатдорӣ арзёбӣ кардани он мушкил мешавад.

Фаъолияти мактаб, маориф - кӯшишҳои ташаккули ҷаҳонбинии мардум, махсусан ҷавонон, мебояд ба он нуктае раво карда шавад, ки маҳз ҳуди инсон, дониш, ҳирад, ақл ва фаросати ӯ омили хушбахтии ӯст. Халқҳои пешқадами олам, ки имрӯз мусулмонҳо пойбанд ва вобастаи онҳо ҳастанд, барои ҳуд афсона, тасаввуроти ғайриодӣ намебофанд. Сачда ба донишу ҳирад мекунад. Ба умеди фазилят ва донишҳои заминӣ ҳастанд. **Ба гуфти Абуалӣ Сино, агар ба ҷароғ равшан чун бахшад, ба инсон илм.**

Инсоне, ки ба илму ҳиради одамон бовар дорад ва ба он тақия мекунад, барои ҳуд ва ҷомеа муфид, ҳадди ақал, безарар аст.

Ҳолат, муносибат, вазъият

Тавре таъкид гардид, мактаб муҳимтарин ҳалқа дар занҷири ташаккули ҷаҳонбинии давлатдорӣ милли мебошад. Он муҳтаво ва тарзи фаъолияти шуури ҷамъиятиро асос мегузорад (1), наврасон ва ҷавонро барои шинохти олам, фаъолияти амалӣ – шакли ҳасти ҷомеа ва қонунҳои амалқарди он омода месозад (2).

Аз эҳтимол дур аст, ки бақамолрасии инсон ҳамчунин даврано дар зарфияти синнусолӣ, бори дигар пайдо мекарда бошад. Ин масъулияти бузург дар Паём, тавассути рақамҳо дар тағйироти қиёс хотиррасон мегардад: **«Имрӯз дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар 2 миллиону 300 ҳазор нафар хонандагон ба таҳсил фаро гирифта шудаанд. Соли 1991 ин нишондиханда ҳамагӣ 1 миллиону 325 ҳазор нафарро**

ташкил меод

». (Хамон чо. –С.5).

Сиёсати Рохбари давлат дар созмондихии шароити таълимӣ ин воқеиятро ҳам ба назар гирифтааст. Ва дар шумора, суръат ва сифати бунёди боргоҳҳои маърифатӣ, бидуни шак, Тоҷикистон дар минтақа аз ҷумлаи беҳтаринҳост.

Ба тарзи дигар, ҳукумат вазифаи ҳудро барои муҳайё сохтани имконоти воқеии тарбияи насли наврас ва ҷавонон иҷро мекунад.

Аммо таҷрибаи амалӣ нишон медиҳад, ки сифати кори мактаби имрӯза, дониши хонандагон, мутаносибии маърифатнокии шогирдон бо зарфияти синну сол ва дараҷаи таҳсил, бо шароити ҳақиқие, ки барои муаллимонӣ талабагон омода гардидааст, дар мувофиқати ҷурра нест.

Аслан, суҳан на танҳо дар бораи донишҳои бунёдӣ дар соҳаи илмҳои дақиқ меавад. Ин масъала ниёз ба баҳси алоҳида дорад.

Мавриди назар маълумот, тасаввурот, дарки мавзӯ дар бораи маҷмуи ҷаҳонбинӣ оид ба таърихи миллат, фарҳанг, тамаддун, адабиёт, меъёрҳои грамматикӣ забони модарӣ, ҳуқуқ, умуман, фанҳои гуманитарӣ дар доираи барномаи мактабӣ аст. Маҳз ҳамин донишҳои маҷмӯи шахрвандии насли наврас, ҷавонӣро нисбат ба мафҳумҳои Миллат, Ватан, Ҳештаншинӣ ва Худшинӣ милли муайян месозанд. Ҷаҳонбинии ояндагони ҷомеа ба зиндагии шоиста мутобиқ ва мувофиқ мекунонад.

Ин камбуди ҷиддӣ, ки мавриди ишора қарор гирифт, ҳатто дар рафти таълим дар курсҳои болоии мактабҳои олӣ, ки акнун омодагии донишҷӯ ба сифати мутахассис мебошад шинохта шавад, баръало мушоҳида мегардад. Охир, **«мактаб қувваи бузургро мемонад, ки он тақдир халқро ва давлатро дар асоси фанҳо ва принсипҳое, ки дар системаи таълими мактабӣ ҳамчун таҳкурсии таъйин шудааст, муайян мекунад»**

(Д.И. Менделеев. Сочинения. Т.1. – М, 1934. – С.153).

Таваччух карда шавад ба ибораҳои «**дар асоси ҷанҳо ва принсипҳо (1)**» (*асос, қонун, усул, бунёд, шарт*).

Русско-таджикский словарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.854)

дар системаи таълими мактабӣ (2)

»

.

Принсип, аз ҷумла, дар соҳаи маориф ҳам, талаботи моддаи 1, боби 1–и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Дар ҳамин асос, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ қорқард ва роҳандозӣ шудаанд. Маҳз аз рӯи талаботи мақкур барномаи таълимӣ қорқард ва китобҳои дарсӣ навишта мешаванд. Яъне муҳтаво ва ҷараёни таълиму тарбия аз ҷоин то боло, сарфи назар аз шакли молиқият ва мансубияти молии инфрасохтори муассисаи таълимӣ, алоқамандии ногустаниро бо маъсалаҳои бунёди ва суботи давлатдорӣ пайваст мекунад. Се ҷузъиёт - қонун (1) - барнома (2) - китоби дарсӣ (3) танзимгари муҳими ҷаъолияти мактаби милли мебошанд. Ба талаботи рӯзмақраи ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ – маънавии давлатдорӣ милли мувофиқат доштани маътики таълиму тарбияро ҳамчун талаботи бунёди манфиатҳои милли тасдиқ меамоёд.

Китоби дарсӣ оғарандаи инсон аст.

Мутаассифона, замони истиклол, то ба ҳол, натавонист насли нави муаллифони барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсиро ба майдони эҷоди илмӣ ворид созад. Онҳоро дар байни устодон, шогирдон, маорифпарварон, падару модарон, аҳли ҷомеа муаррифӣ кунад. Муассир ва соҳибэҳтиром гардонад. Номварӣ, шухрат ва манзалати муаллифони китобҳои то ибтидои солҳои навадумро барқарор намоёд. Аз лиҳози илмӣ ба дилҳо бишинонад. **Гузашта аз он, баъзан китобҳои дарсӣ аз рӯи мазмун ва мундариҷа, аз маводи таълимии ҳуҷҷатӣ ва беғонапарастии муллоҳои бесалоҳият** (шо яд баръакс

)

фарқ намекунанд.

Баъзе олимоне ҳам, ки дар замони шуравӣ то андозае соҳибэҳтиром буданд, бо навиштани китобҳои дарсӣ, дар замони истиклолият ҷойҳои ҳудро, амалан ва бори дигар дар ботлоқи ғурсатҷӯнаи ҷаҳонбинии асри миёнагӣ ва ҳуҷҷатӣ нишон доданд.

Мушкил он аст, ки тасаввуроти гайриилмӣ ва бардурӯғ ақлҳоро дар муҳосира ва сарбастагӣ нигоҳ мебаранд. Суиистифодаи наврасону ҷавононро, аз ҷониби унсурҳои зиддимилӣ, осон мебардонанд.

Бидуни шак, ин ҳолат аз бемасъулиятии мансабдорони соҳаи илму маорифи мамлакат шаҳодат медиҳад, ки ӯ тӯли солҳо, такрор ба такрор, худро дар ҳамин мавқеъ ва дар дараҷаи ҳамин гуна муносибат нишон медиҳанд.

Аз лиҳози дигар, таълифи ҷунин китобҳои дарсӣ аз камбуди маънавият ва руҳияи миллии муаллифоне, ки ба ҳар роҳу восита ҷунин ҳукукро пайдо мекунанд, гувоҳӣ медиҳад.

Вобаста ба ин, хотирнишон бояд кард, ки инсон соҳиби ду нутқ аст: маънавӣ, ҳаёӣ, дар шакли хомӯшӣ, вақте инсон дар муколама бо ҳудаш танҳо мемонад (1). Ва берунӣ, зохирӣ, шифохӣ (2). **Нутқи дохилии инсон афзалтар аз нутқи шифохӣ аст. Он худ ба худ, якка ба якка аст. Хисоботи Ақл, Адл, Инсоф ва Вичдон дар назди ҳуди ӯ Инсон.** Хофиз ба ҳамин мучодала ишора карда мегӯяд:

Дар андаруни мани ҳастадил надонам кист,

Ки ман ҳамӯшаму ӯ дар фиғону дар гавғост?

Аз он ба дайри муғонам азиз медоранд,

Ки оташе, ки намирад, ҳамеша дар дили мост.

Маликушшуаро Бахори Хуросонӣ (1886 – 1951) «Шохнома»-и Фирдавсиро беш аз сад маротиба мутолиа мекунад. Гаштаву баргашта ба шохкориҳои як хамватани худ, ки дар замони ҳокимияти мустабиди бегонагон, чон дар хатар, умри азизи худро ба шаъну шони миллати тоҷику форс бахшидааст, сари таъзим фуруд меорад. Аз холи хамватанони замони худ, ки умре ба чоплусӣ ва бегонапарастӣ машғул буданд, дилаш зах мекашад. Ва бе каламу коғаз, ба дуриҳои дур менигарад. Худ ба худ, бадохатан ба Фирдавсӣ мурочиат карда, мегӯяд:

Туро сано кунаму бас, ки з-ин дагал мардум,

Хаме надонам як тан, ки мустаҳиқи саност.

Дарег, ки аз паси умр хизмати ватанӣ,

Надид чашмам як чузв аз он чӣ дил меҳост.

Зи пухтакориҳои агёру хомтабъии кавм,

Чунон бисӯхт димоғам, ки дуд аз он барҳост.

Баркасди хурофотпарастони замони худ мефармояд:

«Шохнома» хаст беигрок Куръони Ачам,

Рутбаи донои Тӯсӣ, рутбаи пайгамбарист.

Ва андешаи худро чавонмардона хулоса мекунад:

Ба сад нишон, хунар андеша карда Фирдавсӣ,

Наузиббилах, пайгамбар аст, агар на Худост.

Мухиммияти сухани Фирдавсиро барои хама даври замон ва то абад бар зидди андешаи гуломӣ таъкид месозад:

Эй ҳаками номӣ, эй Фирдавсии сеҳрофарин,

Эй бар хар фан дар сухан чун марди як фан устод,

Шӯру эҳёи Ватан гар дар дили покат набуд,

Рафта буд аз турктозӣ хастии Эрон ба бод.

Аз ин лихоз, вакте сухан дар бораи тарбия ва таълим меравад, маънои омӯхтан, омӯзонидан, роҳнамоӣ, сарварӣ, ғамхорӣ ва ҳимоя қардани ҳамватанро дорад. Чунин қараён мебояд тамоми ҳаёти инсонро фарогир бошад. Муваффақияти миллат, таъмини амният ва рушди он ба раванд ва натиҷаи ҷамъиятикунонии (милликунонии) андешаи аъзои он вобаста аст.

Дар навиштани китобҳои дарсӣ дар соҳаҳои забон ва адабиёти тоҷик, солҳост, ки вазъият ба нафъи манфиати илмӣ ҳалли ҳудро намеёбад. Дар ин самт максаднокӣ, ба талаботи сохти давлатдорӣ пурра мувофиқат қунондани мундариҷа ва муҳтавои китобҳои дарсӣ ва албатта, масъулиятнокӣ ва иродатмандии милли камтар ба ҷашм мерасад. **Аммо ҳаррӯза кӯдакону наврасон маҳз аз ҳамин мавод дарс мегиранд.**

Магар дар ҷи сол категорияҳои фонетикӣ, морфологӣ, синтаксисӣ, услубӣ, таркиб ва захираи луғавии забони тоҷикӣ ниҳоятдараҷа тағйир ёфтанд? Муносибат ба мазмун ва муҳтавои эҷодиёти инсонпарваронаи адабони классикӣ таҳаввулот пайдо қард?

Дуруст. Давра ба давра дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ диқаргунӣ ба амал меояд. Ин тағйирот мебояд дар асоси усулият дар ҳар соҳа инъикос ёбад.

Модоме ки дарки муҳассис, фарзияи беҳтар ва ҳубтар аз пешинаро пайдо қарда наметавонад, магар зарурат барои шикастани он ҷизе, ки солҳо омода гашта, дар амалия тасдиқи илмӣ пайдо қардааст, ба талаботи ҷаҳонбинӣ, бо андак кӯшиш, мутобиқ қунондани он имкон дорад, нобуд қардани чунин ғанҷина ба максад мувофиқ аст?

Бошад имрӯз олиме, ки дар сатҳи китобҳои дарсии барои мактаби миёна навиштаи донишмандони маъруф – устод Айнӣ, Абдуррауфи Фитрат, Сайид Ризо Ализода, Тӯракул Зехнӣ, Раҳим Хошим, Ҳамид Бакозода, Ҳилол Каримов, Ҳолик Мирзозода, Шарифҷон Ҳусейнзода, Додочон Тоҷиев, Абдусалом Дехотӣ, Воҳид Асрорӣ, Маҳмадуллоҳ Лутфуллоев, Носирҷон Маъсумӣ, Юрий Бобоев ва бисёр дигарон аз нигоҳи назариявӣ, методологӣ, далелнокии таърихӣ, муносибати системавӣ, сохторӣ, функционалӣ, муқоисавӣ, муқоисавӣ-таърихӣ, мантикӣ, дар асоси ҷаҳонбинии пешқадам ва созанда асар офарида тавонад? Дар сурати ҷавоби мусбат, мақолаву асарҳои онон бояд намуна бошанд.

Ба андешаи инчониб, зарур аст, ки китобҳои дарсии нобиғаҳои маъруфро ҳамчун асос, бунёд ба ҳисоб гирифта, бо онҳо «шогирдӣ ва ҳаммуаллифӣ» кард.

Китоби дарсӣ навиштан дар илми тоҷик, анъанаи беш аз садсола дорад. Дар ин ҷода бояд ҷунон сахм гузошт, ки мисли муаллифони номдори пешин «ангушт ғазидане ба ёрон монад» (*Абусаиди Абдулхайр, асри XI*), на таассуфу афсӯс.

Маҳз мутобиқкунонии манфиатҳои ҳар шахс ба манфиатҳои умумимиллӣ эҳсоси бузургии ҳамраёии ватанпарваронаро эҷод мекунад. Мардумони содари аз ҳолати бешууронаи пойбандӣ ба он зухуроте, ки ба манфиати миллат ва Ватани ӯ нестанд, бозмедорад, берун меорад.

Манфиати миллӣ ва маорифи динӣ

Вакте сухан дар бораи манфиатҳои миллӣ меравад, бидуни шак, **таъмини амнияти миллӣ аз лиҳози сиёсӣ – ҳудудӣ, рушди посухгӯ ба ниёзҳои иҷтимоӣ, хифзи**

фарханг ва тамаддуни миллӣ, сатҳу сифати маънавиёт ва ҷаҳонбинии миллии мувофиқ ба таъмини давлатдорӣ миллӣ, пешбинӣ, сари вақт ошкор ва хунсо қардани таҳдидҳои ба амнияти миллӣ хатарзо
дар назар дошта мешавад.

Дар ҳар сурат таъмини амният ва инкишофи давлат бидуни ҳосияти меҳварӣ пайдо қардани ҷаҳонбинии миллӣ ба мушкилот рӯ ба рӯ мегардад. Намунаҳои он дар нооромиҳои баъзе кишварҳои минтақа тасдиқи ин гуфтаҳо.

Албатта, фарханг зинаи аввали расидан ба манзалати тамаддунии миллат аст. Ва ҷузъи таркибии он махсус мегардад.

Ҷаҳат беҳтарин, устувортарин, машҳуртарин намунаҳои фархангӣ метавонанд вориди манзалати тамаддуни гарданд.

Ҳангоми омӯзиши гузаштаи халқу миллатҳо мафҳумҳои антропология ва таърихӣ мутаносибан истифода мешаванд. Антропология дараҷаи ҷараёни мутобиқ гардидани халқҳо ба шароити муайяни муҳити табиӣ ва маданӣ меомӯзад. Таърих бошад, доира ва мавзӯи васеи таҳқиқот дорад. Миллатҳо мавриди омӯзиш қарор медиҳад, ки аз ҷаҳорҷӯбаи мутобиқшавии одӣ ба табиату ҷамъият пештар рафтаанд.

Тоҷикон миллати ҳудудиҳо ва соҳибтамаддун ҳастанд. Ҳанӯз ду ҳазор сол қабл, ба ҳоли ҳалке, ки «зи шири шутур хӯрдану сусмор, таҳти қайи орозу қардан»-ахро ҳандида, бо гурур ба истихзо қашиданд.

Мавзӯи омӯзиши таърих халқҳоианд, ки соҳиб орозуи ором ва нақшаҳои ояндасоз мебошанд. Ва амалӣ қардани онҳо фархангу ҳиради ин мардумонро боз ҳам сайқал мебахшад. Зиндагии инсонро ба беҳбудӣ ва сулҳу оромӣ раҳнамун мекунад.

Умуман, тасаввурот ва нияту мақсадҳои, ки метавонанд як қизи идеалиро ба ҷоидаи пешрафти ҳаёти воқеӣ амалӣ гардонанд, барои таърих муҳим мебошанд.

Ормонхое, ки амният ва рушду тараккии миллатро дар шароити ракобатҳои глобалӣ таъмин месозанд, обрӯву манзалати онро дар минтақа ва ҷаҳон таъмин менамоянд, метавонанд, як шакли эътиқод ва боварӣ гарданд.

Дар бисёре аз динҳои миллӣ мақсадгузори барои пешрафти миллат ва кӯшиши амалӣ кардани он як чизи одӣ, муқаррарӣ мисли нафаскашӣ, гардиши хун ва табодули моддаҳо дар организми инсон аст.

Ҳамзамон бо ин, ба роҳибон ва муридони тавсия дода мешавад, ки таҳлилгар бошанд. Омӯзанд, муайян созанд, ки чӣ чизе дар тӯли таърих сабаби пешравӣ ва ё баръакс, боиси қафомонии миллати онҳо дар ракобат бо намояндагони халқҳо ва дину оинҳои дигар шудааст? Тавсеаи илму маърифат дар эътиқодоти ин динҳои миллӣ муайянкунандаи дараҷаи наздикшавии диндорон ба эътиқодоти Осмонӣ ҳисобида мешавад.

Аз ин рӯ, мо наметавонем ба андешаи баъзе олимони, ки рушду таракки, ҷаҳонбинии давлати миллиро зухуроти муҳтор ва эътиқодоти диниро ҷудо аз он мешуморанд, розӣ шавем.

Истиқлолияти давлати миллӣ мафҳуми муқаддас аст. Тамоми шаклҳои шуури ҷамъиятӣ дар давлати мустақил ҳуқуқи ҳузури доранд. **Аммо онҳо бояд дар доираи эътироф ва дастгирии манфиатҳои миллӣ, ҳамчун мафҳуми мустақили этникӣ – фарҳангӣ, ҳудудию сиёсӣ, шинохт ва ҳифзи арзишҳои аслии тамаддуни миллӣ, эҳсоси дурусти таҳдиду ҳаҷарҳои дохилию хориҷӣ ба ин ниҳодҳову арзишҳо, таъмини шароити воқеии нигоҳдори ва рушди пояҳои тамаддунӣ амал кунанд.**

Бояд ба инобат гирифт, ки **давлати миллӣ ҳамчун организми зинда дар фазо, ҳама вақт таъйиноти гузаштан аз монеаҳоеро дорад.** Чунин

мушкилот ҳам дар дохил ва ҳам дар арсаи байналхалқӣ бешуурона ва аксари вақт бошуурона барои ин ниҳод эҷод мешаванд.

Идеяҳои устувори давлатии миллӣ ва субъектҳои пешбарандандаи он, бояд

хаммароми ин муассисаи умумимиллӣ - давлат бошанд.

Ходимони дин, ба шарофати истиклолияти давлатӣ, оромиву осудагӣ, имкони риояи кулли рукнҳои таъйиншудаи ибодатиро доранд. Аз бехтарин шароит ва имконоти василавӣ бархӯрдоранд. **Зарур аст, ки онҳо дар сафи пеши тарғибгарони манфиатҳои миллӣ – ҳамчун омили муҳимми шаклгирии ҷаҳонбинии миллӣ бошанд. Дар ин роҳ масъулияти бузургӣ ватандорӣ эҳсос намоянд. Хештаншиносӣ ва худшиносии миллиро дар сарғаҳи имондорӣ гузоранд. Бо ягон баҳона, шиор, назария ва ҷаҳонбинӣ, зерӣ шубҳа мондани манфиатҳои миллӣ - амнияти миллӣ ва рушди давлатдорӣ, аз ҷаҳолат беш нест.**

Ходисаҳои атроф - дар минтақа ва ҷаҳон, хусусан, дар панҷ соли ахир, бори дигар ҳақиқатеро исбот кард: миллатҳои зирак динро пеш оварда, намояндагони миллатҳои хурду бузургро сарҷамъ ва дар якҷоягӣ ҳокимияти сиёсиро ғасб мекунанд. Чун ба мақсад расиданд, дар тақсими ҳокимият на аз рӯи мазҳаб, тариқату шарият, балки аз диди манфиатҳои этникӣ ва миллӣ амал мекунанд.

Содагии мазҳабӣ, кавмӣ, этникӣ, миллӣ ва ҳизбӣ набояд ба ҳазорсолаҳо идома ёбад. Умки фикрронӣ ва тавони арзёбӣ дар илму дониш аст:

Киро дар ҷаҳон ҳаст ҳушу ҳирад,

Кучо ӯ фиреби замона ҳӯрад.

(Фирдавӣ)

Хулоса

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон хуччати таърихӣ ва хидояткунанда барои рушди миллат дар самтҳои ҳаётан муҳимми мамлакат мебошад.

Дар он камолоти инсонӣ, ташаккули ҷаҳонбинии бар пояҳои таърихи миллат ва давлатдорӣ миллӣ бунёдгардида, худшиносӣ ва меҳандӯстӣ, бозпаснигарӣ ва ояндабинӣ бо содабаёнӣ ва ифодаҳои рӯшану фасеҳ ифода гардидаанд.

Паём, ки мисли хамешагӣ, бо суҳанҳои озоду муқоламавӣ сайкал ёфтааст, сарчашмаи бузурги омӯзиш ва баҳрабардорӣ аз мактаби давлатдорӣ Пешвои ҷовидмақоми тоҷикон аст.

Дар ин хуччати роҳнамо, мавқеъ ва манзалати инсон, маданият ва маърифати ӯ тавассути мактабу маориф – ҳамирмоёи ҷавҳари одамон дар шохроҳи андешаи миллӣ ва бунёди давлати миллӣ дар ҷойи аввал меистад.

Дар мамлакат шароити воқеӣ барои рушди маорифи миллӣ, асосан, омода шудааст. Аммо омили инсонӣ, масъулияти мудирӣ дар соҳаи мафкурасозӣ ҷавобгӯи талаботи замон нест. Натиҷаҳои ғоҷеабори адаби тафаккури миллӣ дар ҷаҳонбинии теъдоди хангуфти ҷавонон, пайвастанӣ онҳо ба созмонҳои ифротиву зиддимиллӣ камбуди ниҳоят ҷиддӣ дар муносибатҳои ҷамъиятии ҷомеаи тоҷик – оила, мактаб, донишгоҳ, корхонаҳо ва муҳит зухур меёбад.

Кори Вазорати маориф, Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радио, Кумитаи ҷавонон, муассисаҳои марбути тадқиқоти илмӣ Академияи миллии илмҳо, Маркази тадқиқоти стратегӣ, Маркази исломшиносӣ, иттиҳодияҳои эҷодӣ, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ бояд ба шароити «**мубориза барои ҳаёт**» посухгӯ, баробарвазн ба

вазъ буда, фаъолияти онон на ба ҳисоботдихӣ, балки ба натиҷагирӣ равона гардад.

Мебояд таъсиррасонӣ ба ҷаҳонбинии насли наврас, ҷавонон, кишрҳои гуногуни аҳоли, на танҳо мувофиқ ва мутаносиб ба таҳдиди душман, балки пурзӯртар аз он бошад.

Таълим ва тарбия – муътақидгардонӣ ба ҷаҳонбинии миллӣ, ҳештаншиносӣ ва ҳуддиносии миллист. Вағарна сарфи беҳудаи вақт аст.

Дар маҷмуи ақидаҳои олам, ки миллатро ба истиклол, ваҳдат, субот, оромӣ ва осудагӣ хидоят мекунанд ва рушди мамлакатро таъмин месозанд, идеяи давлати миллӣ, албатта, дар ҷойи аввал мебошад. Ин нуқтаи ҳаётан муҳим дар таълимоти Пешвои миллат нақши муайянкунандагӣ дорад.

Консепсияи давлати миллӣ – маҷмуи ҷаҳонбинӣ ва амалҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошад, ки дар асоси арзишҳои миллӣ – таърихӣ ва умумибашарӣ бунёд ёфтаанд. Ин таҷрибаи дар амал тасдиқгардидаи миллатҳои пешқадами дунё, собиқаи, ҳадди ақал, ҷорасодасола дорад.

Ворид гаштан ба татбиқи консепсияи тарбияи ҷаҳонбинии миллӣ, ҳуддиносӣ ва ҳештаншиносии миллӣ аз муҳимтарин вазифаҳои ҷомеа, аз ҷумла, ҳодимони дин мебошад.

Дар ин раванд олимоне, ки ба навиштани китобҳои дарсӣ ҷалб карда мешаванд, бояд на танҳо донишманди соҳибтаҷриба, дар байни аҳли илм эътирофгардида, ҳамзамон бочасорат, ҳуддох, ҳештаншинос, ватанпараст, соҳибтаҷбири ҳуддиносии миллат, руҳбахш, вассофи руҳи ҷокият, ҳирадситой, масъул, афзоюндаи гуруҳ ва ифтихори миллӣ бошанд.

Китоб дар ҳар шакле - назмӣ, насрӣ, илмӣ руҳ, тинат, сифати шахсият ва муаррифгари табиати муаллиф аст. Аз дидаҳои масъулиятшиносонаи Хочӣ Хусайни Хатлонӣ (1868-1917), ки дар ҳақи Аблқосими Фирдавсӣ гуфтааст, нависандаи китоб офаридгори қаҳрамонҳо ва созиандаи руҳи инсонхост:

Гар намезад сухан суханвари Тус,

Кучо будӣ Кайкубоду Кайковус?

Агар мардум, аъзои чомеа дар мукобили эҳсосот ва андешаҳои бегонапарастӣ, хурофотзадагӣ хувиати миллӣ пайдо накунад, ба таърихи гузаштаи хеш, эътиқод ва эҳтироми ҷавкулода нагузорад, маҳз бар давлатдории миллӣ афзалият набахшад, оқибат бозичаи дасти бегонагон хоҳад гашт.

Точикон дар тӯли таърих зиёда аз 13 маротиба (Модҳо, Хахоманишиҳо, Портҳо, Кӯшонӣён, Сосонӣён, Хайтолиён, Тоҳириён, Сафориён, Сомонӣён, Гуриён, Куртҳои Хирот, Сарбадорҳо, Музаффарӣён) давлатдорӣ кардаанд. Он дар мачмӯъ, беш аз 2236 солро дар бар мегирад. Шикасти ин салтанатҳои бузургу хурд бо ҳамаи мардум, аён ва ашрофи ҳади миллати мо сурат гирифтааст. Иллати аслии сукути онҳоро ҳамакӣ ташкил медиҳад.

Давлатдории охири мо низ метавонист ба вартаи нестӣ ва ин дафъа ба садсолаҳои номаълум ба фано равад. Миллати тоҷикро бори дигар ба гуломӣ кашад. Онро ҳам сабаб қатъан ҳамакӣ мебуд.

Аммо бо талошҳои ҷоннисоронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат ин давлат барқарор ва пойдор шуд. Акнун даҳсолаи ҷорӣ он оғоз ёфт. Донишу маърифат асоси пойдории давлати навин эълон гардид.

Хамин тарик, чавхари Паёми Пешвои миллат дар соҳаи маориф аз тарбияи инсони худогоҳ, соҳибхирад, эҳёкунандаи фарҳанг ва ифтихори миллӣ, мардони пурқору наққор, муборизу фидокори Ватани мо – Тоҷикистони азиз иборат аст.

С. Ятимов, профессор

Бознашр аз маҷаллаи «Илм ва ҷомеа», №1 (31), соли 2023